

ایران به سوی جمهوری اسلامی:
میدان سیال در سال‌های آستانه‌ای
۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰

■ حامد طاهری کیا ■

(عضو هیئت علمی مؤسسه مطالعات فرهنگی و علوم اجتماعی)

نقد فرهنگ

- سرشناسه: طاهری کیا، حامد، ۱۳۵۸-
- عنوان و نام پدیدآور: ایران به سوی جمهوری اسلامی: میدان سیال در سال‌های آستانه‌ای ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰/حامد طاهری کیا.
- مشخصات نشر: تهران: نقد فرهنگ، ۱۴۰۰.
- مشخصات ظاهری: ۱۵۰ ص.؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
- شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۸۲-۸۹-۳
- وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
- موضوع: ایران- تاریخ- جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸- ۱۳۶۰؛ ایران- تاریخ- جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸- ایران- تاریخ- جمهوری اسلامی، ۱۳۶۰- ۱۳۷۰- واقعه‌های مهم
- رده‌بندی کنگره: DSR۱۵۷۰
- رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴
- شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۰۴۶۶۳

نقد فرهنگ

 @naqdefarhangpub
  www.naqdefarhang.com
  naqdefarhangpub

نشانی: پردیس، میدان عدالت، خ فروردین جنوبی، خ سعدی، مجتمع قائم ۱، بلوک A2، واحد ۲۰۳
 تلفن: ۷۶۲۷۶۷۴۸ | مراکز بخش: ۰۹۹۶۶۴۶، ۰۷۶۶۹۶۷، ۰۵۳۵۸۶۴۴
 • نام کتاب: ایران به سوی جمهوری اسلامی: میدان سیال در سال‌های آستانه‌ای ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰

• نویسنده: حامد طاهری کیا

• ویراستار فنی: سمیرا گودرزی

• نوبت چاپ: چاپ اول

• سال انتشار: ۱۴۰۰

• تیراژ: ۵۰۰ نسخه

• قیمت: ۵۰,۰۰۰ تومان

• شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۸۲-۸۹-۳

© کلیه حقوق محفوظ و مخصوص انتشارات نقد فرهنگ است.

فهرست

۷	مقدمه
۱۱	خوانشی بر تاریخ قبل از انقلاب
۳۷	میدان کوانتوم و فضای آستانه‌ای
۴۹	میدان سیال و شدن جمهوری اسلامی
۱۲۱	چرخش تبار تاریخ
۱۳۷	منابع

مقدمه

کتاب حاضر حاصل پروژه چندساله مطالعه دهه شصت ایران است. دهه شصت ایران اولین و مهم‌ترین دهه شکل‌گیری حکومت اسلامی است. با توجه به اهمیت تاریخی این دهه و جست‌وجویی که نویسنده داشته است، تا زمان تألیف کتاب حاضر، کتاب یا مقاله‌ای مشخص که این دهه را از زوایای فرهنگی، سیاسی، و اقتصادی واکاوی کند تألیف نشده است. دهه شصت ایران در لابه‌لای نوشته‌های جامعه‌شناسان و مفسران تاریخ سیاسی ایران تکه‌تکه پرداخت شده و بیشتر از همه به رخداد جنگ تقلیل یافته است.

بنابراین، پرسش اصلی این است که چرخش یک ملت از دورانی با پروژه رسیدن به دروازه‌های تمدن بزرگ به دورانی از پروژه ساخت تمدن اسلامی چگونه در دهه شصت تبیین و سپس فهمیده شد؟ این پرسش مشخص پژوهش را به دهه شصت می‌برد که روایت خطی تاریخ وقایع کفایت پرداخت به جامعه نوپای پس از انقلاب ایران را ندارد، بلکه باید مفاهیم و رویکردی را به خدمت گرفت تا به واسطه مفاهیم تازه بتوان نقشه روابط شکل‌دهنده دهه شصت را ترسیم کرد.

بنابراین، در این کتاب، دو رویکرد مدنظر گرفته شده است: ۱. بازه زمانی مشخصی بین سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰؛ ۲. اتخاذ رویکرد مفهوم‌سازی. ما همواره از دهه شصت صحبت می‌کنیم، اما انقلاب ایران در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسید که بعد از یک ماه سال ۱۳۵۸ به مثابه اولین سال ایران بدون پهلوی آغاز شد. از ۱۳۵۸ تا پایان ۱۳۶۰ سه سال بسیار مهم از تاریخ سیاسی ایران است که گذار

اساسی از پهلوی به جمهوری اسلامی در آن ایجاد شد. از ابتدای ۱۳۵۸ تا پایان ۱۳۶۰ جامعه ایران میدان سیالی بود که داشت شکل منسجم خودش را پیدا می کرد تا وارد دهه شصت شود. دهه شصت شکل گرفته آن چیزی است که در سه سال میانی از پیروزی انقلاب تا ورود به دهه شصت برای جامعه ایران رخ داد.

با در نظر گرفتن هستی شناسی سه سال یاد شده، به مثابه میدان سیال، که نیروهای مختلف جایگاه های مختلفی را به طور هم زمان اشغال می کرد، ما از رویکرد تحلیلی نظری استفاده کردیم که متأثر از جریان های مطالعات علوم اجتماعی متأخر در استفاده از هستی معرفت شناسی کوانتوم امکان تبیین جابه جایی و حرکت نیروها در فضای سیال آن سال های آستانه ای را می دهند. بیش از ده سال است که در ادبیات انتقادی، انسان شناسی، جامعه شناسی، و مطالعات فرهنگی و مطالعات فمینیستی از چارچوب هستی شناسی و معرفت شناسی فیزیک کوانتوم برای تبیین جهان استفاده می شود تا تغییرات جهان امروز مطالعه شود.^۱ به کارگیری چارچوب فکری فیزیک کوانتوم امکان می دهد تا با خلق مفاهیم مناسب بتوانیم ماهیت سیال سال هایی را که آستانه ای بر شکل گیری جمهوری اسلامی شد بررسی کنیم.

برای رسیدن به این هدف، ما در میان مطبوعات آن سال ها و اسناد و مدارک به جای مانده رفتیم. مطبوعات مهم سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰ بررسی شدند و البته مطالبی که درون دهه شصت اهمیت داشت و به مباحث مطرح شده ربط پیدا می کرد مطالعه شدند. معیار انتخاب مطبوعات با توجه به اهمیت آن ها و میزان تنوع در نگرش به مسائل آن سال ها بود. مجله های *جوانان*، *تهران مصور*، *زن روز*، *صحیفه*، *امید انقلاب*، *ایران هنر*، *بیداران*، *نوشین*، *بوستان*، *جوانه*، *فصلنامه هنر* به همراه *روزنامه های اطلاعات* و *کیهان* برای بررسی انتخاب شدند. با توجه به حجم پر شمار تیراژ مطبوعات در آن سه سال آن ها به طور انتخابی نمونه گیری شدند و البته مجله های *جوانان*، *زن روز*، و *تهران مصور* تمامی شماره های سال ۵۸ و ۵۹ دیده

۱. برای مطالعه بیشتر پیرامون فیزیک کوانتوم، و کاربرد روش شناسی حول آن در علوم اجتماعی، رجوع کنید به: حامد، طاهری کیا. (۱۳۹۹). *مطالعات فرهنگی، فیزیک کوانتوم، و روش پساکیفی*. تهران: نشر لوگوس.

شدند و امید انقلاب، بیداران، و صحیفه در سال ۶۰ و سال‌های ابتدایی دهه شصت بررسی شدند.

داده‌های به دست آمده شامل عکس‌ها، تفسیرها، و خبرهای مختلف بودند که بعد از بررسی اولیه آن‌ها تنظیم گزارش تحلیل به شکل اجرایی یا رخدادی به نگارش درآمد. تحلیل اجرایی نوعی از رویکرد تحلیلی است که نویسنده یک گذرگاه مفهومی را به بحث باز می‌کند و جریان روند گسترش روایت تحلیلی به گونه‌ای تولید مفهوم می‌کند که امکان ورود به بُعدی دیگر از موضوع را به وجود می‌آورد. مفهوم‌سازی مهم‌ترین رویکرد این شیوه تحلیل است که مفاهیم امکان مفصل‌بندی بخش‌های مختلف گزارش تحلیل را فراهم می‌کند. به همین سبب، گزارش در حال شدن است و نویسنده در میانه گزارش موقعیت تحلیلی پیدا می‌کند و جزئی از آن می‌شود. داده‌ها خودشان را در متن تحلیل به اجرا می‌گذارند و تولید مفاهیم به مثابه رخدادهای مفهومی موجب ایجاد موقعیت‌های جدید تحلیل در متن می‌شوند و پنجره‌های متن را به سوی موقعیت‌های جدید می‌گشایند.

در فصل ابتدایی، با عنوان «خوانش‌های تاریخی قبل از انقلاب» به دنبال طرح وضعیتی از ایران هستیم که آن را مهیا برای ورود به سال‌های آستانه‌ای پس از انقلاب می‌کند. بنابراین، پرداختن به مدرنیته به مثابه آید و نظام سیاسی پهلوی و چرخش آن در انقلاب ۵۷ هدف این فصل است که آن را به واسطه متغیر علم به مثابه اصالت تاریخی تولید اجتماع مدرن جهان غرب تبیین می‌کنیم. با رسیدن به تصویری که نمایانگر رویکرد کتاب به تاریخ قبل از انقلاب ۵۷ است موقعیت برای ورود به بحثی نظری، با هدف نظریه‌سازی ماهیت سیال اجتماع، پدید می‌آید. رویکردهای هستی‌شناسی فیزیک نیوتنی و کوانتومی چالشی را برای پرداختن به حکومت و اجتماع مهیا می‌کنند تا بتوانیم به میان سال‌های پس از انقلاب بیاییم که حکومت جدید داشت شکل می‌گرفت و اجتماع در بیشترین حد سیالیتش حرکت داشت. با این توجه، ما وارد تحلیل میدان سیال سال‌های آستانه‌ای می‌شویم که آغازی به تولید آگاهی تاریخی جدید برای ایرانیان بود.

همچنین، طبق سنت پاراگراف‌نویسی در متن‌های علمی، منطبق طرح سلسله

مباحث براساس دسته‌بندی کلیت بحث به بخش‌های مختلف است و سپس پرداختن به آن‌هاست، اما در بخش تحلیل رخدادهای سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۰ استراتژی کولاز برای پاراگراف‌نویسی انتخاب شده است. پاراگراف‌ها خرده‌رخدادهای مختلف را در کنار هم می‌آورند و همانند آینه‌ای عمل می‌کنند که از همنشینی تکه‌های شکسته موقعیت آینه‌ای به وجود آمده است، پس، نور را، به جای انعکاس یکدست، انکسار می‌دهند و تصویری واحد را نمایان نمی‌کنند، زیرا تصویر شکسته شده است. کولاز رخدادها در قالب پاراگراف‌ها در راستای سیالیتی است که آن سال‌های آستانه‌ای را شکل می‌داد و خواننده در عین تجربه کولاز خرده‌رخدادها و موقعیت‌های آن سال‌ها، به مرور، تصویری از میدان سیالی را که ایران از آن به سوی جمهوری اسلامی پیش می‌رفت تصور می‌کند.

در پایان، باید متذکر شد که هر پژوهشی محدودیتی دارد، زیرا قرار نیست تا همه چیز در یک پژوهش تبیین شود. پژوهش حاضر محدود به روایتی است که از دید نظری فضای میانه دو نظام سیاسی را با توجه به نوع داده‌ها که برآمده از نشریات اند، تبیین می‌کند. بی‌شک در آن برهه تاریخی امکان‌های متکثر بیشتری از آنچه این کتاب آن‌ها را مطرح می‌کند وجود داشته‌اند که در اینجا گنجانده نشده‌اند. آنچه بیان نشده است خود پژوهش و پژوهش‌های دیگری را ترتیب می‌دهد تا امکان تولید ادبیات انتقادی و پژوهشی حول حوزه‌ای مشخص به وجود آید. از این رو، این کتاب حاصل پرسه‌ای است که نویسنده در بین بعضی از نشریات آن دوران زده است، ذهن و احساساتش دغدغه‌مند شده‌اند، و روایتی را بیان می‌کند که از میان این پرسه به وجود آمده است. بنابراین، موفقیت این کتاب در آنجایی نقش می‌بندد که امکان تولید ایده خلق روایت‌های دیگر را به خواننده بدهد.